

Fatima Lačević

EUROPSKO NASLJEĐE I GADAMEROVA MISAO O DRUGOM

Sažetak

Organizacija današnjeg svijeta ne dozvoljava nikome privilegiju života u kuli od slonovače. Svako je na trgu. Već time da je čovjek današnjice opozvan iz osobnog zavičaja u svijet sa drugim i u svijet drugog, čovjek nosi svoju kuću po svijetu. Naučnik, filozof, umjetnik, graditelj, naprosto svako, i izbjeglica i prognanik u ovom svijetu drukčije stanuju. Dom nije više određeno mjesto povratka. Danas je dom određeno mjesto napuštanja svih odgovora u korist raspućivanja biti u nesaglediv niz pitanja što smo i zašto smo to što jesmo. Gadamerova misao je čuvarica ovakovrsne nesigurnosti doma da bi dala prednost traganju za zavičajem nad uobraziljom da je to što je suvremeni svijet, stvaran i neizbježan, već time i čovjeku vlastitost njegova bića. Zato se mislilac ne pita čemu još filozofija nego pred kakvim je ona danas zadatkom. Zato mislilac ne poriče ovaj svijet već poriče smisao daljeg održanja postajanja nevidljivim da mi i sve jesmo zajedno. Gadamerova misao ne nudi novu sliku svijeta. Ona nije na zadatku modeliranja svijeta. Misao je na zadatku razumijevanja sebe su-određivanja u svijetu i svijetom

sebe su-određivanja. Gadamer promišlja jedno neprisilno koegzistiranje, su-odnošenje drugog i drugačijeg.

Moramo naučiti da poštujemo drugog i drugo. U to spada da moramo naučiti da ne budemo u pravu. Moramo naučiti da gubimo u igri - to počinje u ranom djetinjstvu, kad nam je dvije godine ili možda još manje. Ko to nije rano naučio, nikad neće sasvim savladati veće zadatke u potonjem životu.

H. G. Gadamer

Da bi se pogledalo unaprijed, mora se pogledati unazad

Završetak života u sto drugoj godini (Gadamer je umro 14. marta 2002. god.) svojevrsna je sreća europske kulture mišljenja i svojevrsna osobna Gadamerova drama dugog života, što se po prirodi same dugovječnosti iskazuje svjedokom. Mislilac svjedoči pitanje šta filozofija treba da radi sa stanjem unutar kojeg smo, sa našim strahovima, jednako kao i sa našim nadama i očekivanjima. Mislilac, ili, kako kaže Gadamer, teoretičar, koji život posvećuje čistom znanju ne živi u kuli od slonove kosti već je posred društvenog sklopa. Iskustvo dva rata i sve što čovjek vidi završava se pitanjem što je to čovjek vidio i kakva je korist od toga što je mnogo vidio.

Gadamer kantovski pita o današnjoj Europi u kojoj živimo, kako sve stvari koje danas jesu, jesu ono što je ovaj kontinent postao. Kako je postalo to što danas jest? Mora se pogledati unazad da bi se moglo pogledati unaprijed.

Katastrofa dva svjetska rata određuje položaj Europe u svijetu. Bitno svih odnosa je koegzistencija velikih centara moći. Fenomen multinacionalne kompanije "redefinira" pojmove nacije, nacionalne ekonomije. Iza katastrofe ratova slijedi ogromni tehnički napredak. Pravilo epohe neslućenog progressa glasi: ne zaostati. No, ne radi se

samo o pravilu funkcioniranja unutar oblasti tehnike i nauke, ne zaostati u novoj epohi znači život i preživljavanje svih, jednako kao i opasnost ispod koje je sam život i preživljavanje. Tako Europa nije kontinent - zavičaj nekome, ona je u pletu svih zbivanja. Mislilac razviđa jedan plet civilizacije unutar kojeg nema povlaštenih jer nema "zavičaja", nema zaštićenih jer ima oružje koje ne vodi pobjedi nego kolektivnom pomoru civilizacije. Civilizacija, cijelo čovječanstvo iskazuje se kao jedinstvena ekološka kriza. Ovo je pojam u čijem su opsegu svi pojmovi, od politike do ekonomije, od ideologije do nauke, sve što jeste sabrano je u sadržaju pojma ekološka kriza. Svima nam je ova slika poznata, to je naše iskustvo onog što se prireкло prosvjetiteljskim is-korakom čovjeka u nad-mjeru svih stvari da jesu i nisu. Šta u ovakvom stanju može da ponudi filozofija?

Gadamer poziva Platona da svjedoči jednu paradigmu bijega od zla koje vlada u svim društvima-državama. Demokracija je lišila života njegova učitelja Sokrata, javno djelovanje je opasno i Platon izabire put filozofije koja pitanje o istini i dobru postavlja neovisno od sopstvene i javne koristi. Mislilac Platonovo svjedočanstvo razlikuje od današnje planetarne bezizglednosti po značenju filozofije u europskoj civilizaciji, po razlici od filozofije u našem smislu riječi. Filozofija u našoj zapadnoj kulturi je povezana sa pojavom nauke. Europu je to dovelo do opasnog stanja, naravno, i svjetsku civilizaciju. Nalazimo jedan ekstremno precizan stav iz kojeg je teško slutiti što će Gadamer izvesti: samo je u Europi kultura išla putem nauke i njene moći, u Europi je razlika duhovnih aktivnosti, nauke, umjetnosti, religije od filozofije. Gadamer pita ko bi mogao reći da je kineski mudrac više vjernik, više znalac, više mislilac, više pjesnik. Europa je iz podvajanja duhovne stvaralačke snage proizvela najveće napetosti: "naročito je odnos filozofije i nauke u današnje vrijeme postao bitan za stanje u Europi". Bitan utoliko što nas napetost udvajanja čini udaljenim od dalekih kultura, jezika njihove umjetnosti i religioznog tona jezika

umjetnosti, udvajanje mnogostrukih duhovnih vidova čini nas nesposobnim za susret sa samim sobom.

Nauka u Europi, ono što se danas zove naukom proizvod je novog vijeka, nešto posve drukčije od onog što je bio razvoj nauke i filozofije kod Grka. U 17. stoljeću dešava se presudan obrat odnosa između filozofije i nauke koji uvjetuje da ove duhovnosti postaju stalni problem duhovne kulture. Ideja saznanja u stoljeću obrata sebe - superira nad cjelokupnim naslijeđenim blagom znanja koje se sabralo u religiji, umjetnosti, književnosti, i u svim drugim vještinama, u medicini, astronomiji, filologiji i govorništvu. Galilej je učinio odlučujući prohod, smatra Gadamer. Što je to novo što je dovelo do sudbinskog obrata u čovjekovom odnosu prema svijetu?

Vrijeme smisla pronalaštva čija je moć služila ispunjenju prostora koje je priroda ostavila slobodnim zamjenjuje vrijeme čovjekovog umijeća da se priroda prerađuje u vještačke proizvode. Obrat odnosa čovjeka prema svijetu pretpostavka je jednog drukčijeg svijeta, izgleda nepregledne radionice u kojem se smislu ispunjava zamisao napretka i neslućena opasnost. Gadamer pita kako se filozofija postavlja prema novom svijetu i kako se ljudsko mišljenje su-odnosi prema novoj ideji o nauci. Nema jednostavnog odgovora. Najprije je nužno razumjeti šta je naš zadatak i šta od nas traži zadatak s obzirom na današnje probleme. Mora se obnoviti razvid u značenje pojave prirodne nauke za ljudsko mišljenje i za naš položaj u svijetu.

Razlika između tradicionalnog znanja pod značenjem filozofije utemeljenog u onom što se nazivalo metafizika, znanja koje je slika svijeta određenosti poretkom i svrhom, kojem poretku i svrsi primjeruje se ponašanje i oblikovanje života čovjeka, i znanja moderne nauke, koje znanje ispunjava sebe smislom pronalaženja mogućnosti, konstruktivnog istraživanja i obivstvovanja mogućnosti. Znanje postaje proboj u polje nepoznatog, dok je, s druge strane, ljudsko društvo uklopljeno u svijet ustanova i običaja. Je li filozofija, stoga, dobila novi

zadatak da posreduje između tih polova, između istraživačkog prodora u nepoznato i očuvanja prisnog i razumljivog životnog svijeta ?

Doba nastanka filozofskih sistema time je počelo. Riječ sistem je preuzeta u punom značenju iz nove nauke i uz filozofiju ona znači isto što iskazuje problem kako da se spoji sve što je “lutajuće” u univerzumu (ptolomejski, geocentrički sistem, primjerice), što iskazuje problem onog što se raspada u jedinstvo i harmoniju, ili iz osobitog filozofskog problema, sistem je shvaćanje stanja kao sastavljanja onog što se raspada i otkrivanje jedinstva i harmonije. Riječ sistem je misliocu ona odredba novog i ona odredba udvajanja svijeta što ishodi iz čovjeka – mjere svijeta: nauke i filozofski sistemi postaju “naša lutajuća tijela znanja” koja se ne uklapaju u naša djelovanja i ne uklapaju se u svijet stvari sa kojima živimo već ih dovode u neku novu raspoloživost s kojom se može započeti sve što se hoće. Nauka i filozofija su postale sistem proizvodnje. Dva pitanja mislilac postavlja: šta se hoće i šta bi trebalo da se hoće?

Put od Galileja do moderne nauke bitno je obilježen talasima napretka koji nas natkriljuju. Tek sa napretkom koji hipnotizira, posrednički nalog filozofije postaje sve beznačajniji. Dovedeno je njeno posredovanje između starog harmonično-smislaonog pogleda na svijet utemeljenog na teleološkoj fizici i metafizici, i novog prodora znanja i umijeća prema neograničenim ciljevima. Tu su razlozi što je filozofija morala uzmicati, pred udaljavanjem metafizike i iskustvene nauke. Teoriju naučnog saznanja u 19. stoljeću akademska filozofija podupire dok nezadovoljena potreba za “metafizikom”, za odgovorom o smislu cjelina, piše Gadamer, dolazi u ruke “autsajdera” koji su isticali tzv. poglede na svijet. Mislilac nabraja Schopenhauera, Nietzschea, Marxa. Mi potičemo iz 19. stoljeća, nauka i njeno teorijsko opravdanje nisu zadovoljili i ne možemo bez pitanja šta je filozofija postala u naše vrijeme i kako bi mogla doprinijeti onim što jeste rješenju zadataka stoljeća.

Filozofija i zadatak stoljeća

Preko okvira saznanjno-teorijskog istraživanja je, smatra Gadamer, Husserl istraživao drukčije, već je to istraživanje – teorija naučnog saznanja. Kako je samo naučno saznanje bilo saznanje, za devetnaesto stoljeće uzeto općenito, Husserlovo pitanje o tome što strukturira životni svijet. Istražuje se najjednostavnije i najprirodnije iskustvo našeg svakodnevnog života sa sasvim drukčijim zakonitostima koje mi možemo saznati. Riječ je o fenomenologiji – teoriji o znanju kako se ono pojavljuje. Za razliku od cilja da se saznanje objasni polazeći od podražaja i sastavljanja njihova u predodžbu kao kakav mehanizam, fenomenologija postupa jednostavno opisujući i saznaje zakonitosti u opažajnom svijetu. Evo Gadamerovog, veoma jednostavnog, primjera sa čašom vode, uzimam čašu vode da bih osvježio grlo i ne vidim, kaže Gadamer, šta je ovdje i šta se može utvrditi sredstvima prirodne nauke, uzimam čašu kao ono što ona treba da bude i tako je razumijem kako ona uistinu jest, a ne kao nešto u prostoru i vremenu niti kao ukras, nego kao stvar koja je na pultu zbog govornika. Kad se nešto uzima kao nešto, znači da se tumači. Upravo tumačenje nauke smisla je da ona prisiljava da se u “herojskim i asketskim apstrakcijama” daje priznanje samo sigurnim činjenicama na kojima zasniva znanja. Ne kritikuje i ne osporava mislilac strogost koja je načelo nauke, provjeravanje činjenica nauku legalizira pa se zajednica istraživača, osobito u prirodnim naukama, javlja kao “nepotkupljiv korektiv”. Obrt filozofije ka iskustvu životnog svijeta jedva da se otkrivao u njegovu značenju pitanja s obzirom na “zaglušnost” onim što je moderna nauka dosegala kauzalnim objašnjenjem i postignutim ovladavanjem procesima u prirodi i u društvu. Gospodarenje je smisao, danas, prakse koja proizvodi i negospodarenje, jednako sreću i nezadovoljstvo, razliku između stvarnosti i sna o njoj. Praksa, tako je nova naša blizina cjelini položaja u svijetu. Praksa je povezanost prolaznosti, konačnosti, konstruiranje-planiranje, sjećanje i zaboravljanje i padanje u zaborav. Pojam prakse Gadamer uvodi u glavnu temu filozofske misli 20.

stoljeća. Odnos prema prošlosti koji više nije da se ona “vuče” naivno već njeno razumijevanje- shvaćanje onog što je prošlo. Osjetljivost na ono drukčije u prošlosti je “opasna novost”, izriječ je mislioca. Nietzscheove upozoravajuće teze o štetnosti i korisnosti prošlosti po život razvija Gadamer u prostor problematiziranja historijske svijesti s obzirom na mogućnost sigurnog znanja na području historijskog zbivanja.

Pitanje kako je još uopće moguće govoriti, čiste savjesti, o istini i o saznanju otvara vrata kuće prakse u kojoj svi mi stanujemo, u koju smo svi upleteni. Potpuno smo u praksi znači da svako su-odgovorno pripada svom društvu, svojoj naciji i, bez sumnje, cijelom čovječanstvu. Niko nije neovisan, ni naučnik nije, ponavlja značajno Gadamer, neovisan poput “pravog naučnika”. U praksi, naučnik je kao svako drugi, nema u ruci jamstvo znanja rezultata svoje odluke. Unatrag, već je Sokrat poručio svim ekspertima svijeta. Čuveno Sokratovo pitanje, kad bi sve, mišljenje, djelovanje, egzistencija bili založeni u nauku i poistovječeni sa naukom, “na koju nauku misliš”? ulazi pitanje u otvorenost značenja znanja o stvarima i prenošenja u praksu, kako ih naučnik zna i kako to znanje ne raspolaže i znanjem sebe u praksi. Sa modernom smo naukom situirani u cjelinu opstanka čovjeka u prirodi i ove u osobitoj, danas, vezi sa našom egzistencijom. Današnja sveza prirode i egzistencije čovjeka redefinira pojam prirode kao predmeta iskorištavanja samim tim što se ova, novim čovjekovim odnosom prema svijetu, izlaže kao Drugo na šta se čovjek odnosi, pa je izraz da je priroda “partner”, bez sumnje, prikladan. No, svakako da se ne radi o čisto jezičkom smislu. Gadamerov iskaz da je priroda partner je jedna ontološka kvalifikacija smisao koje nosi glagol Razumjeti, to znači da prirodu moramo razumjeti kao drugog s kojim živimo. Šta to znači zadatak je razmišljanja filozofije ovog stoljeća, rekli bismo, zadatak razmišljanja filozofije na razmeđu stoljeća.

Ključni pojam Gadamerove misli, pojam hermeneutika sad se izlaže po onome što je iskustvo, a ne znanje ili neznanje te riječi.

Riječ i može da nam je nepoznata i ne treba da nam bude poznata. Ali svi smo pogođeni hermeneutičkim iskustvom i niko nije izuzet iz hermeneutičkog iskustva. Ovo iskustvo je uzimanje nešta za nešto, razumijevanje svega oko sebe i prema tome odgovarajuće ponašanje. Nešto je neko ko zna da postavlja zahtjeve. Hermeneutičko ponašanje je bitno po tome što ono drugo, najprije, susreće kao drugo. Evo, sad bitne razlike između “naučnog ponašanja” i hermeneutičkog ponašanja; drugo nije nečiji dominium, nije pod nečijom vlašću, kao što je to značenje ovladavanja objašnjenjem prirodnih pojava u oblasti prirodnih nauka.

Antički jezici imenuju prirodu kao nešto što je neodvojivo od nas i što je drugo nas samih. Rudolf Otto misli potpunu drugost samo kao ono božansko a Gadamer pita nije li i sa tom definicijom drugog ono drugo drugo nas samih i ne proteže li se to do najbližeg drugog, do Tebe i do svega što je Tvoje. Postoji li uopće drugo koje nije drugo nas samih? Mislilac odgovara kako, u svakom slučaju, ne postoji niko ko je neko drugi, ko je također čovjek. Zadatak je mišljenja razgrnuti razlike i njihovu svezu, što je još prije Marxa i sa njim izbljedila u apstrakciji autoriteta čovjeka, da on svugdje susreće samo sebe i da mu se i priroda javlja kao njegovo djelo, njegov dominium, predmet obrade – prostor prakse smisla ovladavanja.

Svijet rastemeljen i podijeljen u dominiume svijet je nevidljivosti drugog.

Svi smo pred preteškim zadatkom

Svaki trenutak svih nas je okružje preteškog zadatka. Gadamer izgovara riječ “Kontrola”: moramo imati kontrolu nad svim što nas određuje u ovom svijetu i čime mi određujemo svijet danas. Kontrola je naša unutarnja “stvar” koju moramo iznutra učiti kao zadatak sebe-razumijevanja a koje sebe-učenje sebe je razumijevanje drugog i tako kontrola da ono ne postane nevidljivo i da ne zapadne u nevidljivost. Preteški zadatak je nauk da se može drugom dati za

pravo da se u odnosu na sebe i svoje interese može ne biti u pravu. Utješna misao da prema Bogu nikad nismo u pravu (Kierkegaard) pojavljuje se u religioznom obliku i, smatra Gadamer, uistinu je osnovna datost koja oblikuje naše cjelokupno ljudsko iskustvo. Učenju da poštujemo drugog i drugo, spada i učenje da ne budemo u pravu. Učiti igru znači učiti da u igri gubimo. Šta je jedan od naših bitnih zadataka, pita mislilac. Živjeti kao drugi drugog je osnovni čovjekov zadatak u svim razmjerama, i učiti takvo iskustvo je najveća prednost. U razmjeri Europe se to pokazuje da je baš ova zajednica morala učiti da živi sa drugima čak i kad su drugi bili drukčiji. Gadamer prvo misli na višejezičnost Europe. Višejezičnost otvara drugost susjeda kao blisku drugost koje se ne treba kloniti sa zebnjom jer je drugo susjed. Drugost poziva na susret sa samim sobom i ona doprinosi tom susretu; svi smo mi drugi i svi smo mi – mi sami, citiramo Gadamera. Današnju situaciju nas mislilac vrednuje da imamo mnogo vremena za učenje zahvaljujući trijumfalnom ovladavanju stvarima koje je rezultat istraživanja prirode i koji rezultati imaju svoje europske korijene, svjetska civilizacija je, zapravo, učenje. Ali, nešto je osobito zajedničko; zajednički život različitih kultura i jezika religija i konfesija, koji nas nosi. Zakoni takvog zajedničkog života se krše u svim razmjerama zajednica. Gadamer, ipak, misli da se i gradi nešto zajedničko. Graditi nešto zajedničko, to je prava škola, i ona nije smisao političke zajednice (europska zajednica, primjerice) već je svijet pred zadatkom da bude škola – učenje – gradnja zajedničkog. Mislilac budućnost razumijeva iz ovakovrsnog smisla zadatka, budućnost čovječanstva. Tragajući unutar Gadamerovih izrijecka nailazimo na jedno bitno mišljenje o budućnosti, izrazili bismo to da se čovječanstvo mora učiti budućnosti.

Možemo se istinski učiti budućnosti ako ne izaberemo pogled na svijet ili model egzistencije kao budućnost. Kakav značaj ima jezik u učenju budućnosti čovječanstva?

Citiramo jedan, doista rijedak tekst, po jednostavnosti izričaja one složenosti ostajanja u nevidljivosti razlika iz kojeg modernog fenomena

“proizvodnje zajedničkog jezika” jezik nije dom bitka:

“Ako se u budućnosti bude na ljubavnu izjavu odgovaralo još samo tako što će partner reći “okej”, to očigledno neće biti isto kao ono što se uobličava u vezu kad neko pokušava da se stidljivo mucajući ili u lošoj ljubavnoj pjesmi izrazi kao zaljubljeni dečak ili zaljubljena devojčica. To važi u širim razmerama, a ima neposrednog značaja čak i za teoriju nauke. Ko u jeziku ne vidi ništa drugo osim upotrebljivog sistema znakova, taj može očekivati ispravno sporazumevanje od jedinstvene nauke, od unity of science, kako se to formulisalo u Bečkom krugu, ili takođe od jedinstvenog jezika, i to možda s pravom kad je riječ o istraživanju prirode i ovladavanju njome. Što se tiče raznovrsnosti naučnog duha koji se u kulturnim jezicima i u jezičkim kulturama svih naroda pojavljuje iz njihovih tradicija i bogatstva, to je, upravo, drugost, ponovni susret s drugim, u jeziku, umetnosti, religiji, pravu i istoriji, ono što sve nas može dovesti do istinskih povezanosti. Kod nas se nauke koje počivaju na toj vrsti jezičkih raznovrsnosti i jezički posredovanih tradicija zovu duhovne nauke. One su posebno bliske životu kultura, njihovom istorijskom nastanku i njihovoj drugosti koja zahteva ne samo saznanje, već i priznanje; bliže su mu nego veličanstveno jasna konstrukcija koja nosi istraživački proces u prirodnim naukama.”

Razložno je, dakle, što je jezik stalno u duhovnim naukama u kritici, budući da prirodni jezik ili prirodno govoreni jezik izgovara predrasude, ove se moraju otkloniti iskustvom. Jezik je, dalje, i ponuda da sebe prepoznamo i da za nas postane prepoznatljivo sve u jeziku zapisano znanje koje čini sadržaj kulture: poezija, filozofija, historija, religija, pravo, običaji. Valja, dok je kratko riječ o značenju jezika u Gadamerovom razumijevanju drugog, dovesti u vezu pojam kontrole i pojam naučne samodiscipline. Jedan i drugi pojam se temelje iz značenja “zaštite” od nekritičkih predubjeđenja. Sad je tek moguće reći da kod Gadamera kritičko (nekritičko) znači šire od “deplasiranja” tog što je nešto, ovo je, posigurno, značenje kritike iz okružja prakse

vladanja. Gadameru kritičko nosi sebe-razlog iz prepoznavanja drugosti drugog:

“Tamo, međutim, gde nije reč o tome da se nauči da se nečim ovlada, mi ćemo drugost drugog u njegovoj drugačijoj biti uvek iznova prepoznavati po svojim predrasudama. To je ono krajnje i najviše čemu možemo težiti i što možemo postići- učestvovati u drugom, imati udela u njemu.

Zato možda ne preterujem ako kao poslednji politički zaključak iz svojih razmišljanja navedem to da ćemo možda preživeti kao čovečanstvo ukoliko naučimo da jednostavno ne smemo iskoristavati sredstva svoje moći i mogućnosti delovanja, nego se zaustaviti pred drugim kao drugim, pred prirodom kao i pred razvijenim kulturama naroda i država, pa da tako drugo i druge doživljavamo kao druge nas samih, kako bismo imali udela jedni u drugima.”

Europsko naslijeđe i Europu Gadamer sažima u dva biljega; nastanak nauke je oblikovao Europu, i u Europi je (samo u Europi, smatra mislilac) došlo do tako duboke diferencijacije i artikulacije ljudskog znanja i želje za znanjem što se prikazuje pojmovima religija, filozofija, umjetnost i nauka. Ova četiri pojma prikaz su potpuno europskog načina mišljenja. Europsko mišljenje na temelju distinktivnih pojmova nije insuficijentno za pristup kulturama koje se nisu oblikovale iz utvrđenih distinkcija pojmova. Međutim, riječ nije o donošenju prethodnih “odluka” o tim kulturama već o samorazumijevanju tih kultura. Razliku Gadamer izvodi i vidi njenu nužnost i bitnost danas po vladajućoj historijskoj svijesti.

Pojava historijske svijesti je učinak jednog načelnog ubjeđenja koje je pobijedilo u devetnaestom stoljeću. Razvilo se izoštreno osjetilo da za čovjeka nema obvezujućeg i prihvatljivog saznanja cjeline stvarnosti i da nijedna prava filozofija i metafizika ne posjeduje čvrst temelj izvan prirodnih nauka zasnovanih na matematici. Historijska svijest, naprosto, ne dopušta postojanje općevažne istine u smislu

metafizike koja se iza svih promjena mišljenja može prepoznati kao *philosophia perennis*. Matematičko zasnivanje svih iskustvenih nauka pravi je početak novoga vijeka jer se uspostavlja metodološki ideal moderne nauke. Tradicionalna nauka - opće ime *philosophia*, njeno jedinstvo se raspada na dva neovisna i nespojiva svijeta "na kosmos iskustvenih nauka i na kosmos ponajčešće na jezičkoj tradiciji zasnovane orijentacije u svetu". Gadamer vidi imenovanje ove razlike kod Descartesa, *res cogitans* i *res extensa*. Nastaje dvojenje prirodnih i duhovnih nauka. Duhovne nauke nastavljaju nositi veliko naslijeđe ljudskog raspitivanja o prvim i posljednjim stvarima. Što je prirodna sklonost čovjeka metafizici, ova nije mogla biti konačno "zapečaćena" u devetnaestom stoljeću, metafizika se i ne može lako suzbiti samim tim što se ne ponavlja u obliku "prve nauke". Duhovne nauke mislilac su-određuje temi o budućnosti Europe i mogućeg novog civilizacijskog jedinstva.

Uvid duhovnih nauka u problematiku našeg napretka je iznova aktualan. Radi se o novini promišljanja, tradicija i napredak je odnos iz kojeg su pitanja svima nama upućena. Gadamer misli odnos preko značenja pitanja šta ima ko kome ponuditi, čudo umjetničke obdarenosti Azije ili Afrike nudi divljenje visokorazvijenim zemljama, ili ponuda naučno-tehničke perfekcije regijama ispuštenim iz razvoja, a pokatkad i uništenih nosilaca kultura. Danas, na pitanje da li je ponuda naučno tehničke perfekcije uvijek dobro koje se ima ponuditi, imamo obilnost pretpostavki odgovora. Jedno, ipak, stoji: stvar suvremenog svijeta i nije raspletiva jednostavnom komunikacijom različitosti putem ponuda. Ne može se ponudom vratiti zavičaj. Bezavičajnost svijeta je još jedino što sve njegove fragmente sabire. Na ovo nagoni čovjekovo traganje za zavičajem. Koegzistencija različitosti ne bi trebala biti uzeta za ideju koja se još samo treba realizirati tolerancijom, pogotovo ne iz pogrešnog pojma tolerancije. U borbi za vlast presudna je netolerancija i potčinjavanje drugog. Kako se osposobljavamo za istinsku toleranciju, pita mislilac. Tolerancija mora biti utemeljena u unutarnjoj

snazi. Tolerancija nije napuštanje samog sebe. Samopovlačenje u ime uvažavanja općeg nije također tolerancija. Tolerancija je “upotreba” samog sebe da bi se upoznao drugi. To je smisao ljudske koegzistencije kao zadatka koji predstoji ljudskom rodu u budućnosti.

Gadamer priznaje da se ne bi usudio da kaže kako je u tome zadatak duhovnih nauka:

“Pre bih rekao da zadaci koji će se u takvoj pluralističkoj isprepletanosti čovječanstva sve više pojavljivati postavljaju duhovnim naukama uvek nove zadatke, zadatke istorijskog istraživanja, istraživanja istorije jezika, istorije književnosti, istorije umetnosti, ekonomske istorije, istorije religije, koji neposredno utiču na odnos prema stvarnosti.”

Veoma je, samo natuknuta, izazovna Gadamerova ideja o značaju historija religije u globalnoj ateizaciji. Širenje svjetske civilizacije ne može neutralizirati bez ostatka ono što je čovječanstvo sačuvalo u religiji kao čovjekovom životnom iskustvu. Ne radi se o institucijama koje se brinu o religioznim običajima. Radi se o samom životnom iskustvu koje je otporno na sve prisile sveopćeg izjednačavanja. Postojanje čovjekovog kulturnog života i njegova postojanost te činjenica da se element produktivnosti duhovnih nauka sastoji u izoštravanju pogleda na postojanost proživljenog života, pretpostavke su da duhovne nauke tako spoznaji stvarnosti ukazuju na zadatke budućnosti.

Gadamerova riječ o duhovnom jedinstvu Europe koje je stvarnost i zadatak utemeljen u najdubljijoj svijesti o raznolikosti Europe otvara problematiku svjetske civilizacije kako se ova danas iskazuje iz mogućnosti održavanja osobenosti življenja tradicija u ekspanziji izjednačavanja svih oblika bivstvovanja. Kod Gadamera tradicija nije kategorija definirana iz razlikovanja koje provodi historicistička svijest. Tradicija kod Gadamera znači mjesto razumijevanja nas danas, nikako njegovanje tradicionalnih običaja kao fenomena kulture. Pojam tradicije blizak je pojmu zavičaja. Gadamerova riječ, stoga, upućuje na neograničeni zavičaj, na svjetsku civilizaciju koja je pred

zadatkom oblikovanja u zavičaj utoliko nužno i žurno koliko ljudi još imaju svijest o bezavičajnosti današnjeg svijeta i koliko zavičajnost nije osobna briga, nije profesionalna briga i nije u institucijama zagušena riječ brige o zavičaju kao vlastitosti samo čovjeka.

Fatima Lačević

The European heritage and Gadamer's thinking on the Other

Abstract

The present-day world order accords to no one the privilege of living in an ivory tower. Everyone is in the public square. By the very fact that the individual of today is recalled from his own native home to a world with others and into the world of the other, he carries his home around the world with him. Everyone now lives differently in the world of today – the scholar, the philosopher, the artist, the builder, the refugee, the displaced person. Home is no longer the place one returns to; it is now the destination point of the abandonment of all the answers in the interests of atomizing essence into an incalculable series of questions as to what we are and why we are what we are. Gadamer's thinking is the guardian of this kind of insecurity and uncertainty of the home so as to give precedence to the quest for one's native home over the dream that the contemporary world is real and inescapable and that the individual is thereby his own man. The thinker no longer, therefore, asks what use is philosophy, but what are the tasks facing philosophy today. He does not, in consequence, abjure this world, but repudiates the sense of continuing to maintain in invisibility the genesis of what we all are together. Gadamer's thinking does not offer a new world view. It is not concerned with providing models of the world. It is concerned with self-understanding, with the co-definition of the self in the world and by the world. Gadamer reflects on a non-coercive coexistence of mutual relations with the other and difference.